

“Бекитемин”

К.Карасаев атындагы

Бишкек Гуманитардык Университетинин

Илим жана мамлекеттик тил боюнча проректор

д.ф.н, проф. Искендерова С.И

2017-жыл

Мырзабаева Нуржамал Сасалимовнанын “ Совет мамлекетинин исламга карата диний саясаты (Кыргыз Республикасынын мисалында)” аттуу 07.00.02. – Ата Мекен тарыхы адистиги боюнча тарых илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазган диссертациясын ачык коргоого карата жетектоочү мекеме болгон К.Карасаев атындагы Бишкек гуманитардык университетинин Кыргызстандын жана Чыгыш чет олколорунун тарыхы кафедрасынын

ПИКИРИ

Диссертациянын темасынын актуалдуулугу жана анын жалпы илимий жана мамлекеттик программалар менен байланышы

Мырзабаева Нуржамал Сасалимовнанын илимий иши кыргыз тарыхында диссертациялык деңгээлде изилденбеген иштердин катарына кирет. Аталган тема кыргыз тарыхнаамасындагы терең изилдоөлөрдү талап кылган, актуалдуу жана илимий-теориялык, практикалык жактан маанилүү проблемалардан болуп саналат. Себеби, азыркы учурда Кыргызстандын тарыхынын бардык багыттары кайрадан жаңыча көз караштан изилденип, талдоого алынып жатат. Аталган маселе буга чейин философтор, тарыхчылар, этнографтар тарабынан изилдөөгө алынган, бирок ал

изилдөөлөр марксисттик, атеисттик багытта бир жактуу изилденген. Ошого байланыштуу совет мезгилиндеги идеологиялашкан исламдын өнүгүүсү ушул кезге чейин бирдиктүү баага ээ боло элек. Совет мезгилинде мамлекет-дин мамилелеринде катаал кысымды талап кылган тоталитардык – атеисттик модель калыптанган. Динге карата мамиле “Кайра куруу” саясаты мезгилинде жумшара баштаган. Өзгөчө Кыргызстан эгемендүүлүккө жетишкен алгачкы жылдарда Республикада деисламизация процесстери башталды. Мамлекет-дин мамилелеринин учурга ылайыкташкан моделинин жоктугу, калктын негизги бөлүгүнүн диний сабатсыздыгы түрдүү багыттагы дин үгүтчүлөрдүн ишмердигине жол ачты. Бул өз кезегинде биздин чөлкөм үчүн салттуу болуп калган ханафи мазхабынан четтөөгө шарт түзүп, ал турсун мамлекеттин ички жана сырткы коопсуздугуна коркунуч келтирүүдө. Ошондуктан өткөн мезгилдин катачылыктарынан сабак алуу отө маанилүү. Бул өңүттөн караганда Н.С. Мырзабаеванын диссертациялык иши теманын тандалышы жагынан учурдун талабына толук жооп берет. Анын актуалдуулугу диссертациянын кириш бөлүмүндө жетишээрлик деңгээлде аныкталган.

2. Диссертацияга коюлган талаптардын алкагындагы иштин илимий жыйынтыктары

1-жыйынтык. Талапкер изилдөөгө алынган булактардын жана материалдардын негизинде совет мезгилиндеги мамлекет менен ислам дининин ортосундагы мамилелердин түрдүү оңүттөрүн, анын натыйжасында ислам дининин, анын билимдүү өкүлдөрүнүн, жалпы эле мусулман жамаатынын жабыркаганын талдоого алган. Анын кесепети эгемендүүлүк шарттарда кайра жаралып жаткан исламга тескери таасирин тийгизип жаткандыгы ишенимдүү көрсөтүлөт.

2-жыйынтык. Автор совет мезгилиндеги мамлекет менен исламдын ортосундагы мамилелердин тарыхын теориялык аспекте комплекстүү изилдөөгө алган, совет мезгилиндеги теориялык жана усулдук мамиле

марксизм-ленинизмдин катаал чектери менен чектелгендиги, изилдөөнүн негизги талабы таптык-атеисттик мүнөздө болгондугу белгиленген.

3-жыйынтык. Изденүүчү Совет бийли орногондон кийин большевиктердин Чыгыштын мусулмандарына кайрылуусуна шыктанган жергиликтүү интеллигенциянын өкүлдөрү өз алдынча автономиялык мамлект түзүшкөнүн, бирок ал большевиктер тарабынан жок кылынганын корсетет. Ага нааразы болгон Орто Азиянын калкынын алдыңкы катардагы инсандары ислам ураандарынын астында Совет бийлигине каршы чыгышкан. Совет мамлекетинин исламга карата кастык мамилеси “Кокон автономиясын” басууда корунгонү белгиленген .

4-жыйынтык. Басмачылык кыймыл, Кыргызстандагы күжүрмөн атеизм саясатынын кесепети, анын айынан динге ишенген калктын бир бөлүгү динге каршы болгон совет бийлигине каршы көтөрүлгөнү көрсөтүлөт. Совет бийлигинин басмачыларга, алар менен байланышкан дин өкүлдөрүнө жасаган эки анжы мамилеси Жаныбек казыга жасалган мамиле аркылуу берилген.

5-жыйынтык. Кыргызстандагы мусулман аялдардын совет мезгилинин алгачкы жылдарындагы шариат нормаларынан азаттыкка чыгуусу, аталган процесс карама-каршылыктуу, татаал, чыгаан аялдардын өлүмү менен коштолгондугу Уркуя Салиева менен Ырыс Кудайбердиеванын мисалында ачып көрсөтүлгөн.

6-жыйынтык. Улуу Ата Мекендик согуштун башталышы менен мамлекет элдин биримдигин чыңдоо максатында динге, анын ичинде ислам динине да, мамилесин өзгөртүүгө мажбур болгондугуна баа берилген. Согуштан кийинки мезгилде мамлекет динге карата мамилесин өзгөртүп, кайрадан кысымга ала баштаганы белгиленет.

7-жыйынтык. Горбачевдук “Кайра куруу” мезгилиндеги динге карата мамиленин жумшарганы, ислам динин кайра жаралуусуна өбөлгөлөр түзүлгөндүгү көрсөтүлгөн.

3. Диссертациядагы ар бир жыйынтыктын жана корутундунун (илимий жоболордун) негиздүүлүгүнүн жана ынанымдуулугунун деңгээли.

Издөнүүчү диссертацияда ар бир жаңы алынган жыйынтыктарды, корутунду пикирлерди негиздүү жана ынанымдуу далилдей алган. Илимий айлампага киргизилген материалдар жана аларды изилдөөдө колдонулган ыкмалар диссертациялык иштин максатын жана милдеттерин ишке ашырууда жакшы жыйынтыктарды берген. Ал жыйынтыктар төмөнкүлөр:

Биринчи корутунду – мамлекет куруу процессинде улуттук-диний өзгөчөлүктөрдү ар дайым жана ар тараптан эске алуу керектиги, азыркы убакта Кыргызстан үчүн да, бүткүл постсоветтик мейкиндик жана алыскы чет өлкөлөр үчүн да бул сабактын маанилүүлүгү көрсөтүлгөн.

Экинчи корутунду – диний негизги эрежелер жана миллиондогон биздин атуулдарыбыздын күнүмдүк жашоо практикасы катары ислам менен күрөшүүнүн келечексиздиги белгиленет.

Үчүнчү корутунду. Мамлекет жана диний, анын ичинде исламий уюмдар менен тыгыз кызматташуу зарылчылыгы көрсөтүлөт.

Төртүнчү корутунду. Ислам дүйнөсүнүн азыркы дүйнөгөдөгү маанисин эске алып, автор Кыргызстандын ислам малекеттери менен ар тараптуу кызматташуусунун пайдалуулугун белгилейт жана аны тарыхый-салыштырмалуу талдоо жүргүзүү методун колдонуу аркылуу жана ынанымдуу булактардын жардамы менен далилденген.

Бешинчи корутунду. Кыргызстанда азыр жашап жана ишмердигин улантып жаткан улуу муундагы мусулман лидерлеринин (Хиндустани (Мухаммеджан Рустамов), Абдусаттар Даммула, Шермат уулу Сагынаалы, Нурматов Асатилла Осмоналиевич, Шахмухаммад Шахюнус уулу, Шакир кожо уулу Алимхан торо, Жеенбеков Мусулманкул ажы, Назарбек уулу Максат ажы, Абдуллажан максым Абдулахунов, Парпиев Мамасали ажы, Орунбаев Темирбай ажы, Камалов Садыкжан кары, Абдурахманов

Кимсанбай ажы) өмүрү жана ишмердиги азыркы учур үчүн сабак боло турган көрүнүш экендиги белгиленген.

Алтынчы корутунду. Автор Совет коомчулугунун ислам динине таасирин жана анын дараметинин чоң экендигин көрсөтүү менен, бирок азыркы ислам дининин светтик мамлекеттин өзгөчөлүгүнө туура келе тургандай институционалдык мүнөзгө ээ боло элек экендигин белгилеген.

4. Диссертациялык иште алынган илимий жыйынтыктардын ички биримдигин баалоо.

Диссертациялык иликтөө бир нече этапка тиешелүү маселелерди карап, көптөгөн жыйынтыктар чыгарса да, ал изилдөө катары ички бүтүндүккө ээ. Изилденип жаткан тема менен коошпогон, артыкбаш маалыматтар, жеткире айтылбай калган жерлер жөккө эсе. Изилдөө мазмундук ырааттуулугу, системалуулугу менен айырмаланат. Алынган жыйынтыктар өз ара байланыштуу, практикалык сунуштар теориялык жөбөлөрдүн негизинде туура түзүлгөн. Диссертацияда бир катар жаңы илимий тыянактар жана жөбөлөр чыгарылган. Алар ички биримдикти бир бүтүндүктү түзүп турат.

5. Диссертациянын мазмунунун автордун жарыялаган эмгектеринде чагылдырылышы.

Изилдөөнүн негизги маселелери ата мекендик жана чет өлкөлүк басмаларда эл аралык, республикалык маанидеги илимий конференциялардын жыйнактарында, жөгөркү окуу жайлардын илимий журналдарында басылып чыккан. Тема бөюнчө жалпы 12 макала жарык көргөн, алардын ичинен бешөө чет өлкөлүк басмаларда жарыкка чыккан, алар:

1. Караев О. Мырзабаева Н.С. Чаткал өрөөнү Улуу Жибек жолунда.

[Текст] /О.Караев, Н.С. Мырзабаева// Центральная Азия: вчера и сегодня.– Бишкек: БГУ, 2001. – С. 137-140.

2. Мырзабаева Н.С. Чаткал кыргыздарынын сөөк коюу каада салт, ырым жырымдары. [Текст] / Н.С. Мырзабаева // Вестник ЖАГУ. 2006 – С. 79-84.

3. Курбанова Н.У. Мырзабаева Н.С. Изучение истории и культуры и традиционных религии в Кыргызстан. [Текст] / Н.У. Курбанова, Н.С. Мырзабаева // Перспективы развития духовного образования – взгляд в будущее Международный семинар- совещание представителей государств-участников СНГ г. Москва, 2013. С. 21-32

4. Мырзабаева Н.С. Проблемы религии в Кыргызстане и молодежь. [Текст] / Н.С. Мырзабаева // Эффективность реализации государственной молодежной политики: опыт регионов и перспективы развития. IV межд. народ. научно-практическая конференция. ЗабГУ. г. Чита 2014 г. С. 63-65

5. Мырзабаева Н.С. Токтогул Сатылгановдун чыгармачылыгында динге карата көз караштар. . [Текст] / Н.С. Мырзабаева // Тоо булбулу Токтогул Кыргыздын залкар демократ акыны Т. Сатылгановдун 150 жылдык маарекесине арналган илимий жыйын - “Тарых жана Мурас” түрмөгү. – 2014.- 137-144-бб

6. Мырзабаева Н.С. Борьба за “раскрепощение” мусульманки против норма шариата. [Текст] / Н.С. Мырзабаева // Известия вузов Кыргызстана. № 6, 2015 г. Бишкек-2015. С. 46-47 (журнал входит в базу РИНЦ)

7. Мырзабаева Н.С. Особенности начального этапа государственно-мусульманских взаимоотношений в 1917-1927 гг. 2 часть. [Текст] / Н.С. Мырзабаева // Труды VII межд. народ. научно-практической конференции «Проблемы науки и образования в условиях мировой глобализации» 2 часть. Шымкент, 2015. С. 46-49

8. Мырзабаева Н.С. Особенности начального этапа государственно-мусульманских взаимоотношений в 1917-1927 гг. 1 часть. [Текст] / Н.С. Мырзабаева // Вестник Исык-Кульского Университет. № 40, 2015. С. 242-244 (журнал входит в базу РИНЦ)

9. Мырзабаева Н.С. Орус оторчулардын саясатын сындаган заманчы акындардын диний көз караштары. [Текст] /Н.С.Мырзабаева // Борбордук Азияны дүңгүрөткөн улуттук боштондук көтөрүлүшкө 100 жыл: илимий - тажрыйбалык жыйын. - “Тарых жана Мурас” түрмөгү. – 2016. –144–147- бб.

10. Мырзабаева Н.С. Государственно-исламские отношения в Кыргызстане в военный и послевоенный периоды(1941-1985гг). [Текст] / Н.С.Мырзабаева // Международный научный журнал Путь науки. №9 (31),2016,Том 2.Волгоград, 2016. С.55-59 (журнал входит в базу РИНЦ)

11. Мырзабаева Н.С. Басмачылык кыймылындагы диний фактор. [Текст] / Н.С.Мырзабаева //С.Нааматов атындагы НМУнун Жарчысы. №4,2016.43-47бб.(журнал РИНЦ базасында чыгарылат)

12. Мырзабаева Н.С. Религиозная ситуация в современном Кыргызстане.[Текст] / Н.С.Мырзабаева // Международный журнал “Наука без границ” №2(7)2017г.27-февраля.Москва. (журнал входит в базу РИНЦ)

6.Авторефераттын диссертациянын мазмунуна дал келүүсү.

Автореферат диссертациянын мазмунуна толук туура келет, диссертацияда максаты жана милдеттерине авторефераттын текстинде чагылдырылган материалдар толук жооп берет. Автореферат кыргыз, орус жана англис тилинде идентивдүү резюмелер менен жабдылган.

7.Диссертациянын мазмунундагы жана аны жабдуудагы кемчиликтер жана изденүүчүгө сунуштар.

Мырзабаева Нуржамал Сасалимовнанын диссертациялык иши жогоруда корсотулгон жетишкендиктер менен катар эле айрым бир мүчүлүштүктөргө да ээ. Аларды санап өтүү менен изденүүчүгө бир катар сунуштарды берүү зарыл деп ойлойбуз:

1. Диссертациянын темасы ”Кыргызстанда совет мамлекетинин исламга карата диний саясаты (КР мисалында) хронология жактан ассиметриялуу, анткени Кыргыз Республикасынын эмес СССРдин

курамында болгонун белгилешибиз керек. Кыргыз Республикасынын мисалында дегенди Кыргыз ССРинин же Кыргызстандын мисалында деп алуу керек.

2. Мырзабаева Нуржамалдын диссертациялык ишинде мамлекет менен диндин өз ара мамилесин мүнөздөөдө, кээ бир деңгээлде, илимий объективдүүлүк принцибинен тайып ислам динин жана мусулман диний өкүлдөрүн Кыргызстан тарыхында кандайдыр бир деңгээлде мактаганы байкалат. Айтып кетчү нерсе, мусулман дин өкүлдөрүнүн элге негативдүү таасирлери тарыхта мисалдар менен айгиленет. Ал мисалдар кайда? Ошондой эле автордун "ислам бул ички стабилдүүлүктүн фактору гана эмес, геополитикалык коопсуздугунун перспективасы" деген постулаты менен макул болуу кыйын.

3. Тарыхнаамада 1990-жж. кийинки авторлор киргизилген эмес.

4. Басмачылык кыймылдын башка лидерлерине да токтолсо болмок.

5. Иштин экинчи бабында изилдөөлөргө сереп берүүдө көп авторлордун чыгармалары айтылган, бирок алардын пикирлерине болгон автордун ою коп учурда айтылбай калган.

6. Мусулман аялдарын шарият негиздеринен «азаттыка чыгаруу» үчүн күрөш бөлүмүндө эки эле аялдын мисалы корсотулгон.

8. Кыргыз Республикасынын окумуштуулук даража ыйгаруу жөнүндө Жобосундагы талаптарга диссертациянын жооп бериши

Диссертациялык иш кыргыз тарых илиминдеги демилгелүү эмгек болуп эсептелет. Жалал - Абад Мамлекеттик Университетинин " тарых " кафедрасы изденүүчүсү Мырзабаева Нуржамал Сасалимовнанын "Совет мамлекетинин исламга карата диний саясаты (Кыргыз Республикасынын мисалында)" - деген аталыштагы кандидаттык диссертациясынын мазмуну, объектиси менен предмети, түзүмү, илимий деңгээли, жасалгаланышы Кыргыз Республикасынын Жогорку аттестациялык комиссиясынын кандидаттык диссертацияларга койгон талаптарына толук жооп берет, ал эми анын автору Мырзабаева Нуржамал Сасалимовнаны

07.00.02. - Ата Мекен тарыхы адистиги боюнча тарых илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын алууга татыктуу - деп эсептейт.

Корутунду-пикир К.Карасаев атындагы Бишкек Гуманитардык Университетинин Кыргызстандын жана Чыгыш чет өлкөлөрүнүн тарыхы кафедрасынын 2017-жылдын ..... майда өткөн атайын отурумунда талкууланган (протокол № 9, ... 3-май, 2017-жыл).

Талкууга катышкан окумуштуулардын тизмеси:

т.и.к., доцент Рыскулов Т.М

т.и.к., доцент Бейшеналиев Т.О

т.и.к., доцент Машрапов Т.Т

т.и.к., доцент Бейсебаев Р.С

доцент. Дуйшенбиев С.У

ага окутуучулар: Бегалиев М.М.

Мамбеталиев У.З,

Арзыматова А.Ж

Алибекова А.И

К.Карасаев атындагы Бишкек Гуманитардык Университетинин

“ Кыргызстандын жана Чыгыш чет өлкөлөрүнүн тарыхы” кафедрасынын

башчысы т.и.к.,

доцент

Рыскулов Т. М

Катчы:

ст.лаб

Буйлашова Ж.К

КОЛУ ТАСТЫКТАНГАН
ПОДПИСЬ ЗАВЕРЖЕНО
КАДРЛАР БӨЛҮМҮН БАШКАРМАСЫ
НАЧАЛЬНИК ОТДЕЛА КАДРОВ
10.05.2017

